ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. XXIX/XXX, 12 SECTIO H 1995/1996

Zakład Funkcjonowania Gospodarki
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Halina PIETRAS

Kształtowanie cen w Polsce w warunkach inflacji po roku 1989

Prices in the Conditions of Inflation After 1989

W gospodarce rynkowej rozwiązanie problemu inflacji posiada jakościowo inny charakter niż w scentralizowanej gospodarce typu nakazowego. Różnice dotyczą metod oddziaływania na inflację. W systemie nakazowym domninują instrumenty o charakterze bezpośrednim. W gospodarce rynkowej wykorzystywane są pośrednie środki oddziaływania na kształtowanie cen. Występowanie tych różnic posiada swe źródło w odmienności przyczyn inflacji. W gospodarce polskiej niedobory podaży stanowiły podłoże rozwoju procesów inflacyjnych. Koszty produkcji wielu towarów znacznie przewyższały ich ceny, zaś administracyjna kontrola cen obligowała do odnotowania nierentownej produkcji, co powodowało narastanie deficytu budżetowego oraz niedoborów.

Wprowadzenie w szerokim zakresie cen ustalanych przez przedsiębiorstwa przy zachowaniu znacznego udziału cen administrowanych nie zmieniło mechanizmu rozszerzania się niedoborów. Nowym zjawiskiem w tych warunkach stała się otwarta inflacja. Administracyjne ograniczenia w kształtowaniu cen przyczyniły się do hamowania dynamiki ich wzrostu, lecz nie usunęły źródła inflacji, jakim były niedobory. Doprowadziło to w efekcie do powstania deficytu budżetowego, który mógł być zmniejszony w wyniku zniesienia dotacji i wprowadzenia liberalizacji cen.

Początki intensyfikacji procesów inflacyjnych przypadają na okres połowy lat 70. W okresie tym nieefektywny system gospodarczy oraz zewnętrzne szoki cenowe przyczyniły się do coraz większego nasilenia się inflacji popytowej i kosztowej. Jednakże do końca lat 70. inflacja nie przekroczyła poziomu jednocyfrowego. Przyspieszenie tempa wzrostu stopy inflacji przypada na lata 80., a nasilenie procesów inflacyjnych obserwuje się w drugiej połowie lat 80. Stopa inflacji cenowej (otwartej) rośnie

z 15% w 1989 r. do 61% w 1988 r. Cechą charakterystyczną w tym okresie było występowanie niedoborów i inflacji cenowej. Obserwuje się narastanie długu zagranicznego oraz pojawienie się recesji.

W latach 80. wyodrębnić można kilka okresów z punktu widzenia dynamiki procesów inflacji cenowej. Pierwszy z nich to okres 1980—1981, w którym następuje przyspieszenie tempa inflacji z równoczesnym dynamicznym wzrostem. Wzrost cen w 1982 r. powoduje pojawienie się wysokiej inflacji, po czym stopa inflacji ulega redukcji i w 1985 r. wynosi 15%. Jednak w drugiej połowie lat 80. procesy inflacyjne ulegają ponownemu przyspieszeniu i stopa inflacji cenowej przekracza 60%. Reforma gospodarcza zapoczątkowana w 1982 r. przyczyniła się do spadku płac realnych o około 25%. Ogólny poziom cen zwiększył się skokowo o ponad 100%. Nastąpiło obniżenie realnego poziomu zasobów pieniężnych gospodarstw domowych i ograniczenie nadmiernej płynności przedsiębiorstw.

Od 1982 r. ceny są poddawane procesowi liberalizacji. Proces ten wprowadzony został w 1982 r. ustawą o cenach,[1] na mocy której wprowadzono trzy kategorie cen uwzględniające różny stopień interwencji państwa w ich kształtowanie: ceny urzędowe, ceny regulowane oraz ceny umowne. Zmonopolizowana i niskoefektywna struktura produkcji sprawia, że każda podwyżka cen żądana przez dostawców akceptowana była przez nabywców. W rezultacie ceny nie odegrały roli czynnika ograniczającego nadmierny popyt. Zmonopolizowana struktura gospodarki w warunkach znacznej swobody kształtowania cen sprzyjała rozwojowi zjawisk inflacyjnych. Tabela 1 zawiera udział dóbr i usług konsumpcyjnych, artykułów zaopatrzeniowych, wyrobów rzemieślniczych oraz produktów rolnych w wartości sprzedaży ogółem według kategorii cen w latach 1982—1995 w %.

Od połowy 1989 roku następowało zwężenie podmiotowego i przedmiotowego zakresu stosowania instrumentów hamujących wzrst cen umownych, wprowadzane kolejnymi zarządzeniami Ministra Finansów, jak i jego indywidualnymi decyzjami.[2] Ograniczono zakres stosowania obowiązku informowania przez jednostki gospodarcze izb skarbowych o zamiarze podwyższania cen poprzez wyłączenie z tego obowiązku części dóbr konsumpcyjnych i usług.[3] Postępującym procesem liberalizacji cen jest nie

[1] Ustawa o cenach z dnia 26 lutego 1982, Dziennik Ustaw, Warszawa 1982, nr 7.

[2] Zarządzenie Ministra Finansów Nr 75 z 9 grudnia 1989 r. uchylające zarządzenie w sprawie wprowadzenia maksymalnych wskaźników wzrostu cen umownych niektórych grup asortymentowych. Dziennik Urzędowy Cen, Warszawa 1989, nr 10, poz. 58.

[3] Zarządzenie Ministra Finansów art. 76 z dnia 9 grudnia 1989 r. zmieniające zarządzenie w sprawie obowiązku informowania przez jednostki gospodarcze izb skarbowych o zamiarze podwyższania cen umownych. Dziennik Urzędowy Cen, Warszawa 1992, nr 1, poz. 2.

Tab. 1. Udział dóbr i usług konsumpcyjnych, artykułów zaopatrzeniowych, wyrobów rzemieślniczych oraz produktów rolnych w wartości sprzedaży ogółem według kategorii cen w latach 1982—1995 w %

The proportion of particular types of state budget incomes and agricultural products in the total value of sales, according to price categories in 1982—1995, in %

Wyszczególnienie	Lata													
	1982	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95
Dobra i usługi konsumpcyjne														
a) ceny urzędowe	35	45	47	47	46	45	36	19	11	11	11	11	12	14
b) ceny regulowane	5	15	3	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
c) ceny umowne	60	40	50	50	52	53	64	81	89	89	89	89	88	86
Artykuły zaopatrzeniowe														
a) ceny urzędowe	20	32	34	35	35	30	13	11	3	3	3	3	3	3
b) ceny regulowane	5	13	3	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
c) ceny umowne	75	55	63	63	63	68	87	89	97	97	97	97	97	97
Wyroby rzemieślnicze														
a) ceny urzędowe	32	32	34	34	34	29	16	11	3	3	—	—	—	—
b) ceny regulowane	8	13	3	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—
c) ceny umowne	60	55	63	63	63	68	84	87	97	97	100	100	100	100
Produkty rolne														
a) ceny urzędowe	65	72	72	72	72	72	65	59	—	—	—	—	—	—
b) ceny umowne	35	28	28	28	28	28	35	41	100	100	100	100	100	100

Źródło: Dane GUS i Instytutu Finansów.

tylko zmniejszający się w sprzedaży rynkowej udział dóbr objętych cenami urzędowymi, ale również ewolucja stosowanych instrumentów ograniczających wzrost cen umownych. Jednocześnie należy podkreślić, że stosowanie ograniczeń wzrostu cen umownych nie zawsze było pożądane i skuteczne, zwłaszcza gdy wiązało się z zakłóceniami produkcji oraz dokonywaniem niepożądanych zmian asortymenowych. W związku z tym 1989 r. zwiększony w stosunku do roku poprzedniego zakres stosowania obowiązku informowania izb skarbowych o zamierzonych podwyżkach cen przez jednostki gospodarcze, jak też bardziej rygorystyczne wprowadzenie

maksymalnych wskaźników wzrostu cen umownych uległy pod koniec roku istotnym ograniczeniom.[4]

Zadaniem procesu liberalizacji cen było stopniowe przywracanie równowagi na rynkach cząstkowych poprzez powiększenie rozmiarów produkcji, a nie wzrost cen. Z informacji statystycznych — wynika jednak, że od roku 1982 obserwuje się wysoki wzrost cen. Niektóre z przyczyn tego wzrostu zostały odziedziczone po scentralizowanej gospodarce niedoborów, inne pojawiły się w trakcie przeprowadzania reform rynkowych. Ceny ulegają daleko posuniętej liberalizacji. Jednak jeszcze około 14% cen w ujęciu wartościowym ustala państwo. 10% cen podlega bezpośredniej kontroli, m. in. w formie obowiązku informowania izb skarbowych o zamiarze podwyższania cen. Ważne z ekonomicznego punktu widzenia, ale społeczne uciążliwe są korekcyjne podwyżki cen administrowanych, np. cena detalicza węgla z dnia na dzień wzrosła siedmiokrotnie, cena energii elektrycznej zwiększyła się czterokrotnie, paliw płynnych dwukrotnie. Wywołany w ten sposób ruch cen określany jest jako inflacja korekcyjna.

Korekty cen administrowanych w dużym stopniu wpływają na wzrost tempa inflacji. Podwyżki cen zaopatrzeniowych nośników energii wywierają wpływ na wzrost kosztów wytwarzania i ostatecznie uzewnętrzniają się w podwyżkach cen wolnych. Podwyżki cen administrowanych powodują wzrost kosztów transportu, obrotu itp. i w efekcie wpływają na wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych. Korekty cen wywołują presję na wzrost płac i pośrednio oddziałują na wzrost kosztów produkcji i cen w gospodarce narodowej. Wpływ podwyżek cen urzędowych na ogólny wskaźnik wzrostu cen w dużym stopniu odzwierciedla różnice w dynamice wzrostu cen w różnych dziedzinach gospodarki.[5] W dużym stopniu tempo wzrostu cen obniżyło się w budownictwie. W mniejszej skali uległa obniżeniu dynamika wzrostu cen produkcji przemysłowej. W najszerszym jednak zakresie ceny urzędowe są wykorzystywane w kreowaniu cen dóbr i usług konsumpcyjnych. Tempo spadku ogólnego wskaźnika wzrostu tych cen jest najniższe. Zróżnicowana jest również dynamika wzrostu cen poszczególnych grup towarowych i usług.[6] W 1991 r. w porównaniu z rokiem poprzednim ceny dóbr konsumpcyjnych wzrosły średnio o 70,3%, ceny usług o 131,5% zaś ceny żywności o 46,1%. W 1992 r. w porównaniu z rokiem 1991 wzrost cen konsumpcyjnych był niższy i wynosił 67,6%, artykułów żywnościowych 36,9%, dóbr konsumpcyjnych 61,3%. W 1993 r.

[4] H. Pietras, *Liberalizacja cen w warunkach transformacji systemu rynkowego w Polsce*, Studia i Materiały UMCS, Lublin 1992, tom II, s. 31.

[5] J. Lipiński, *Uwagi o polskiej polityce makroekonomicznej*, „Gospodarka Narodowa", Warszawa 1993, nr 4, s. 2.

[6] Raport o stanie finansowym państwa, Warszawa 1992, s. 17.

dynamika wzrostu była jeszcze niższa.. Ceny usług wzrosły o 38,6%, dóbr konsumcyjnych o 38%, artykułów żywnościowych o 37%. Średni roczny wzrost cen detalicznych wyniósł 35,3% wobec 43% z 1992 r. W latach 1990—1993 ceny dóbr ogółem wzrosły 23-krotnie Najbardziej jednak wzrosły ceny usług (ogółem 46-krotny wzrost).[7]

Korekty cen administrowanych służą ograniczaniu dotacji budżetowych. Stopniowe zmniejszanie dotowania i kroczące korekty cen pozwalają na w miarę elastyczne dostosowania w kreowaniu cen wolnych oraz stwarzają warunki do liberalizacji kolejnych cen. Jednakże można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że negatywne skutki jednorazowej podwyżki cen byłyby mniejsze niż korekt stopniowych. Każda podwyżka cen urzędowych stanowi pretekst do podwyższania cen wolnych. Zmniejszenie skali podwyżek cen administrowanych oraz zbliżenie jej do przeciętnego ogólnego wskaźnika winno stwarzać warunki do obniżania tempa inflacji.[8]

Od roku 1989 rozpoczął się proces zmniejszania podmiotowego i przedmiotowego zakresu stosowania instrumentów ograniczających wzrost cen umownych. Zniesiono obowiązek stosowania maksymalnych wskaźników wzrostu cen umownych dla wielu dóbr konsumpcyjnych i produkcyjnych, przesuwając te wyroby do podległych obowiązkowi i informowania o zamiarze podwyższenia cen. Wiele grup asortymentowych uwolniono od obowiązku informowania izb skarbowych o zamiarze podwyższania cen. Skuteczność stosowanych narzędzi regulujących wzrost cen umownych w warunkach dużej inflacji była niewielka. Konieczne stało się podwyższanie pozoimu wskaźników wzrostu cen związane z wysokim wzrostem kosztów produkcji. Ostatecznie zrezygnowano ze stosowania maksymalnych wskaźników wzrostu cen, zachowując generalnie obowiązek informowania izb skarbowych o zamierzonych podwyżkach cen. W 1990 roku rozpoczął się kolejny etap realizacji programu liberalizacji cen i polityki stabilizacyjnej. Program ten miał na celu obniżenie inflacji, likwidację niedoboru w gospodarce oraz doprowadzenie do wewnętrznej wymienialności złotego.

Główną metodą likwidacji hiperinflacji oraz utrzymania inflacji na niskim poziomie było ograniczenie efektywnego popytu i dostosowanie go do wielkości potencjalnej podaży drogą restrykcyjnej polityki pieniężnej, fiskalnej i dochodowej. Celem polityki cen od 1991 roku jest dalsza liberalizacja i stabilizacja cen. W stosunku do cen umownych został utrzy-

---

[7] T. Chróścicki, *Sytuacja gospodarcza Polski w końcu 1993 r.* „Gospodarka Narodowa" 1994, nr 2, s. 27.

[8] H. Pietras, *Ceny w procesie rynkowej transformacji systemowej krajów postsocjalistycznych,* Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sec. H, vol. XXVII, 11, Lublin 1993, s. 167.

many najłagodniejszy instrument przeciwdziałania ich podwyższaniu, jakim jest obowiązek informowania izb skarbowych o zamierzonych podwyżkach cen. W 1992 r. przedmiotowy zakres stosowania tego instrumentu został ograniczony z 20 do 11 pozycji. W zakresie podmiotowym w związku ze zmianami organizacyjnymi i własnościowymi dokonano skreśleń kilkunastu jednostek gospodarczych dopisując 4 nowe jednostki. W konsekwencji liczba podmiotów zmniejszyła się ze 100 do 84. Przyjęto również kryterium dostarczania na rynek przez danego sprzedawcę 80% całej krajowej sprzedaży, uwzględniając również sprzedaż artykułów importowanych w danym asortymencie, o ile jest to import ilościowo znaczący i względnie trwały. Instrumenty administracyjnego ograniczenia podwyżek cen umownych, takie jak zamrożenie cen, zakazy ich podwyższania, maksymalne wskaźniki dopuszczalnego wzrostu cen, czy też porozumienie między Ministrem Finansów a zainteresowanymi przedsiębiorstwami odnośnie do zasad kształtowania cen produkowanych dóbr od 1990 r. praktycznie przestały być stosowane. Wyjątek uczyniono w stosunku do energii cieplnej dostarczanej na cele bytowe, wprowadzając limit dopuszczalnego wzrostu cen w wysokości 10%. Pozostają nadal w mocy przepisy nakładające obowiązek stosowania minimalnych branżowych opustów cenowych dla towarów o obniżonej jakości w zakresie objętym normami państwowymi oraz przepisy o zasadach kwalifikowania ceny jako rażąco wysokiej.

Jednakże stosowanie tych instrumentów jest ograniczone i sprowadza się do przypadków uzasadnionych interesem społecznym. W 1992 r. kontynuowano prace analityczne umożliwiające śledzenie procesów cenowych. Utrzymano obowiązek przekazywania przez izby skarbowe do Ministerstwa Finansów dekadowych informacji o poziomie i zmianach cen wybranych dóbr i usług. Jest to źródło informacji dla władz centralnych o występujących tendencjach w kształtowaniu cen.

W 1993 r. kontrolą objęto niewielki obszar cen o strategicznym znaczeniu dla gospodarki i gospodarstw domowych. Udział cen urzędowych w ogólnym obrocie rynkowym wynosi około 11% oraz 3% w obrocie zaopatrzeniowym. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych wykorzystujących pozycję monopolistyczną nadal stosowany jest obowiązek informowania izb skarbowych o zamiarze podwyższenia ceny umownej. Jako kryterium przy doborze jednostek objętych obowiązkiem informowania izb skarbowych przyjęto dostarczenie na rynek ponad 80% krajowej sprzedaży, uwzględniając również sprzedaż artykułów importowanych w danym asortymencie. Stosowany jest maksymalny wskaźnik wzrostu cen w odniesieniu do energii cieplnej. Uchylone zostały przepisy o obowiązku stosowania minimalnych branżowych opustów cen umownych dla towarów o niższych klasach jakości. Uchylenie tych przepisów wiązało się z prze-

świadczeniem, że w warunkach gospodarki rynkowej różnicowanie cen w zależności od jakości dóbr i usług może być regulowane w sposób bardziej elastyczny za pomocą mechanizmu rynkowego. Od wielu lat obowiązują przepisy nakładające na sprzedawców obowiązek uwidaczniania cen, jednak brakuje dostatecznie skutecznych instrumentów wymuszających na sprzedawcach przestrzeganie tego obowiązku. Pożądana byłaby w tym zakresie zmiana zapisu w ustawie o cenach. W warunkach występującej konkurencji na rynku zbędne jest również funkcjonowanie przepisu o cenie rażąco wysokiej.

Z dniem 17 grudnia 1993 r. na mocy zarządzenia Ministra Finansów z dnia 25 listopada 1993 r wprowadzono obowiązek informowania przez jednostkę gospodarczą izb skarbowych o zamiarze podwyższenia ceny umownej. Zarządzenie dotyczy wszystkich jednostek gospodarczych będących producentami lub jednostkami handlowymi, osób fizycznych oraz innych jednostek pośredniczących w obrocie w zakresie dóbr i usług wytwarzanych i świadczonych w kraju, wymienionych w załączniku nr 1 i 2 do zarządzenia. Zarządzenie utrzymuje nadal obowiązek informowania izb skarbowych w odniesieniu do podmiotów, które posiadają pozycję monopolistyczną (91 jednostek).[9]

W 1994 r. wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych w stosunku do roku poprzedniego wynosił około 27%, w 1993 r. wynosił — 32,2%. Poziom cen w grudniu 1994 r. był wyższy od poziomu cen w grudniu 1993 r. o około 23%, zaś w roku poprzednim 37,6%. Aby uzyskać zmniejszenie dynamiki wzrostu cen, ograniczono wpływ szeregu czynników generujących wzrost cen, np. przeszacowaniem majątku objęto tylko nowe środki trwałe, powstałe po 31.12.1989 r. w zakresie cen nośników energii odstąpiono od koncepcji zrównywania ich z cenami światowymi ograniczając skalę ich podwyżek do rozmiarów uzasadnionych wzrostem poziomu kosztów i stopy inflacji itp. W 1994 r. realizowano politykę ograniczonej bezpośredniej interwencji państwa w kształtowanie cen. Prowadzono politykę zmierzającą do pośredniego oddziaływania na system cen polegającą między innymi na: przeciwdziałaniu nadmiernemu wzrostowi wynagrodzeń i innych dochodów pieniężnych ludności; kreowaniu podaży pieniądza w tempie nie powodującym wzrostu inflacji; oprocentowaniu wkładów oszczędnościowych na poziomie nie zniechęcającym do oszczędzania

Bezpośrednią kontrolą objęty jest od r. 1994 zakres cen o strategicznym znaczeniu dla gospodarki, gospodarstw domowych i budżetu państwa, np. podstawowe nośniki energii, podstawowe leki, wyroby spirytusowe

[9] Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 25 listopada 1993 r., w sprawie wprowadzenia obowiązku informowania przez jednostkę gospodarczą (sprzedawcę) izb skarbowych o zamiarze podwyższenia ceny umownej, Monitor Polski, nr 62, poz. 269.

itp. Udział cen urzędowych w ogólnym obrocie rynkowym wynosi około 12% natomiast w obrocie zaopatrzeniowym — 3%. W zakresie cen umownych utrzymano kontrolę cen przede wszystkim w odniesieniu do podmiotów wykorzystujących pozycję monopolistyczną. Jako podstawowy instrument przeciwdziałania podwyższaniu cen umownych utrzymany został obowiązek informowania izb skarbowych o zamierzonych podwyżkach cen. Kontynuowano również prace analityczne, umożliwiając śledzenie procesów cenowych. Izby skarbowe zobligowane są do zbierania i przekazywania dekadowych informacji o poziomie i zmianach cen wybranych dóbr i usług. Stosowany jest również maksymalny wskaźnik wzrostu cen w odniesieniu do energii cieplnej.

W roku 1995 szacuje się, że wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych w stosunku do roku poprzedniego wyniesie około 23% (w 1993 r. — 32,2), zaś poziom cen w grudniu 1995 r. będzie wyższy od poziomu cen z grudnia 1993 r. o około 17% (w roku 1994 — 29,5%). Aby obniżyć dynamikę wzrostu cen ograniczono wpływ wielu czynników powodujących wzrost cen. W zakresie przeszacowania majątku trwałego nastąpi pełna aktualizacja wyceny wartości środków trwałych na dzień 1 stycznia 1995 r. Możliwość bezpodatkowego ich przeniesienia w ciężar kosztów i cen w 1995 r. odpowiadać będzie kwocie nie przekraczającej wysokości odpisów amortyzacyjnych obliczonych za rok 1994 i powiększonych o 24%. Pozostałe skutki aktualizacji wyceny wartości środków trwałych zostaną rozliczone w latach 1996—1997. W zakresie cen nośników energii odstąpiono od koncepcji zrównywania ich z cenami światowymi, ograniczając skalę ich podwyżek do rozmiarów uzasadnionych wzrostem poziomu kosztów i stopy inflacji. Skala założonego wzrostu cen nośników energii jest ponad dwukrotnie mniejsza niż w 1994 r. Zrezygnowano z podwyższania stawek VAT od nośników energi, pozostawiając nadal stawkę w wysokości 7%. W 1995 r. realizowana będzie polityka ograniczonego zakresu oddziaływania państwa na kształtowanie cen metodami bezpośredniego ich dekretowania (ceny urzędowe) lub poprzez stosowanie form administracyjnego ograniczania swobody ustalania cen urzędowych. Zdecydowana większość cen to ceny wolne, kształtowane swobodnie na podstawie kalkulacji ekonomicznych w oparciu o metodę relacji popytu i podaży. Przewiduje się, że w roku 1995 w bezpośredniej kontroli państwa pozostawać będzie nadal pewien zakres cen o strategicznym znaczeniu dla gospodarki, gospodarstw domowych i budżetu państwa. Udział cen urzędowych w ogólnym obrocie rynkowym szacuje się obecnie na około 14%, natomiast w obrocie zaopatrzeniowym — 3%. Przewiduje się, że w II półroczu 1995 r. nastąpi przesunięcie leków oraz wyrobów spirytusowych małej mocy, znajdujących się obecnie w kategorii cen urzędowych, do kategorii cen umownych. Utrzymanie kontroli cen umownych, sprawowa-

nej przez urzędy kontroli skarbowej, jest wskazane przede wszystkim w obszarach, w których działanie mechanizmu rynkowego jest słabe a więc w odniesieniu do podmiotów wykorzystujących pozycję monopolistyczną. Jako instrument przeciwdziałania nadmiernemu podwyższaniu cen umownych utrzymany zostanie obowiązek informowania izb skarbowych o zamierzonych podwyżkach cen.

Przewiduje się wprowadzenie zmian do aktualnie obowiązującego zarządzenia Ministra Finansów z dnia 25.11.1993 r. w sprawie wprowadzenia obowiązku informowania przez jednostkę gospodarczą izb skarbowych o zamiarze podwyższania ceny umownej polegających na zmniejszeniu liczby jednostek do 41. Stosowany będzie nadal instrument administracyjnego oddziaływania na ceny w postaci maksymalnego wskaźnika wzrostu cen w odniesieniu do energii cieplnej. W związku z wejściem w życie z dniem 1 stycznia 1995 r. ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego, szczególne znaczenie z punktu widzenia konsumentów posiada kontrola realizacji przez jednostki gospodarcze zapisu art. 4 ust. 3 w postaci obowiązku podawania cen detalicznych sprzedaży dóbr i usług równocześnie w starej i nowej jednostce pieniężnej w okresie od 1 stycznia 1995 r. do 31 grudnia 1996 r.[10] Izby Skarbowe obligowane są do zbierania i przekazywania do Ministerstwa Finansów dekadowych informacji o poziomie i zmianach cen wybranych dóbr i usług.

Postępujący proces liberalizacji cen jest konsekwencją uruchomienia rynkowych mechanizmów funkcjonowania gospodarki. Dalece zaawansowany proces tworzenia gospodarki rynkowej jest kontynuowany i w miarę potrzeby modyfikowany. Liberalizacja cen stworzyła możliwość stosowania popytowo-podażowej podstawy ustalania cen. Zastępowanie własności państwowej i spółdzielczej prywatną własnością środków produkcji wzmacnia motywację zyskiem. Prywatne przedsiębiorstwa bardziej niż państwowe dążą do maksymalizacji zysku. Wraz z wprowadzaniem prywatyzacji gospodarki narodowej można oczekiwać kształtowania cen na poziomie zapewniającym zrównoważenie popytu z podażą.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ DYNAMIKI CEN W LATACH 1990—1994

W latach 90. podjęto działania zmierzające między innymi do zliberalizowania cen, zrównoważenia budżetu państwa, wprowadzenia trudnego pieniądza, stabilizacji kursu walutowego, wewnętrznej wymienialności złotego, kontroli wzrostu płac itp. Zastosowano rozwiązania służące powiększeniu dochodów budżetowych, np. podwyższanie stawek podatków

[10] Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego, Dziennik Ustaw Nr 84, poz. 386.

Tab. 2. Kształtowanie się dynamiki cen w latach 1990—1993 w %
Prices dynamics in 1990—1993 in %

Wyszczególnienie	Lata	Kwartały				Rok
		I	II	III	IV	
Ceny dóbr i usług konsumpcyjnych	1990	35,9	5,2	3,3	5,5	11,0
	1991	7,9	3,4	1,6	3,2	4,9
	1992	3,7	3,1	3,1	2,5	3,1
	1993	3,2	1,8	2,0	3,8	2,7
Ceny produkcji przemysłowej	1990	39,7	1,4	2,9	3,9	9,3
	1991	5,5	1,9	1,8	1,5	2,6
	1992	2,8	2,6	1,9	2,1	2,3
	1993	2,4	1,9	0,7	2,4	1,9
Ceny produkcji budowlano-montażowej	1990	27,5	2,3	3,3	2,7	8,2
	1991	6,3	1,7	1,2	1,2	2,5
	1992	1,4	1,9	0,7	1,4	1,4
	1993	1,7	1,4	0,8	1,4	1,3

Źródło: Dane GUS i Instytutu Finansów.

bezpośrednich i pośrednich, likwidację ulg podatku dochodowego, podwyższanie ceł i innych opłat, wprowadzenie obowiązku bezwzględnego regulowania zobowiązań wobec budżetu itp. Zwiększenie obciążeń fiskalnych i ograniczenie dotacji wpłynęło między innymi na obniżenie dochodów realnych.

Prowadzona polityka trudnego pieniądza poprzez stosowanie realnie dodatnich stóp procentowych oraz zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów bankowych doprowadziła do spadku popytu na pieniądz i obniżenie popytu na środki produkcji. Spadek popytu przedsiębiorstwa wynikał również ze zmniejszenia popytu konsumpcyjnego, co było wynikiem restrykcyjnej polityki dochodowej, progresywnego obciążania płac podatkiem od wzrostu wynagrodzeń i zwiększania skłonności do oszczędzania na skutek wygaszania oczekiwań inflacyjnych przez realnie dodatnie oprocentowanie depozytów. Obniżenie dochodów realnych oraz ograniczenie dopływu pieniądza do obiegu wpłynęło na postępujące ograniczenie popytu powodowane również wzrostem cen. Stabilizacja kursu walutowego miała służyć obniżeniu stopy inflacji. Wymagało to jednak dewaluacji złotego w skali zapewniającej pokrycie wzrostu kosztów wytwarzania, wywołanego restrykcyjną politykę budżetową i pieniężną oraz wprowadzenia wewnętrznej wymienialności złotego przy ustabilizowanym kursie walutowym. Wysoki wzrost poziomu cen mający miejsce w początkowej fazie transformacji gospodarki uległ obecnie zahamowaniu.

Kształtowanie się dynamiki cen dóbr i usług konsumpcyjnych, cen produkcji przemysłowej oraz produkcji budowlano-montażowej zawierają przedstawione tabele 2, 3 i 4.

Analiza danych zawartych w tabelach pozwala stwierdzić, że infla-

cja ukształtowała się na wysokim poziomie. W latach 1991—1993 następuje stopniowe obniżenie tempa wzrostu cen. Odmiennie niż w latach poprzednich ceny produkcji przemysłowej rosły w tempie zbliżonym do cen dóbr i usług konsumpcyjnych. Ogółem średni miesięczny wzrost cen w 1993 roku dla obu wymienionych rodzajów cen wynosił 2,7%. W latach poprzednich wskaźniki cen produkcji przemysłowej były niższe od wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych. Jeżeli uwzględnimy wzrost cen spowodowany zmianami stawek podatków i stawek celnych kursu walutowego oraz odpisów amortyzacyjnych z tytułu przeszacowania środków trwałych to okaże się, że ponad 60% stopy inflacji stanowi skutek decyzji administracyjnych. W roku 1993 podwyżki cen kontrolowanych stano-

Tab. 3. Kształtowanie się wskaźników cen w latach 1990—1993 w %
Prices indexes in 1990—1993, in %

Wyszczególnienie	Lata			
	1990	1991	1992	1993
Ceny dóbr i usług konsumpcyjnych	684,7	170,3	143,0	135,3
Ceny produkcji przemysłowej	722,1	148,1	128,5	131,9
Ceny produkcji budowlano-montażowej	650,5	150,3	117,4	124,7

Źródło: Dane GUS.

Tab. 4. Kształtowanie się średniego miesięcznego wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych w punktach procentowych w latach 1991—1993
Mean monthly increase of the price of goods and consumer services in percent points in 1991—1993

	Lata		
	1991	1992	1993
Dobra i usługi konsumpcyjne Ogółem:	4,06	3,13	2,71
w tym z tytułu:			
podwyżek cen kontrolowanych detalicznych	1,35	0,98	0,59
podwyżek cen kontrolowanych zaopatrzeniowych	0,77	0,33	0,29
zmian stawek podatku obrotowego	0,23	0,26	0,16
wprowadzenia VAT	—	—	0,23
przeszacowania środków trwałych	0,38	—	0,06
dewaluacji złotego	0,14	0,27	0,41
długotrwałej suszy	—	0,53	0,27
wzrostu cen umownych	1,19	0,76	0,70

Źródło: Dane GUS oraz raporty o stanie finansowym państwa.

Tab. 5. Kształtowanie się średnich cen oraz wskaźników cen wybranych usług w latach 1992—1993

Mean prices and price indexes of selected services in 1992—1993

	Lata					
	1992	1993				XII 92==100
	XII	III	VII	IX	XII	
Opłata miesięczna za 1 m² powierzchni użytkowej w lokalu kwaterunkowym (wc, gaz, co)	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	100,0
Opłata miesięczna eksploatacyjno-remontowa (czynsz) za 1 m² powierzchni użytkowej w mieszkaniu spółdzielczym (bez zimnej wody, wywozu śmieci, co, cw)	2,1	2,4	2,6	2,7	2,8	135,4
Opłata za 1 m³ pow. oczynszowanej mieszkania za co sieci miejskiej dla	4,9	6,2	7,1	7,9	9,1	186,7
Opłata za 1 m³ gazu z gospodarstwa domowego	2,2	2,5	2,6	2,8	3,0	137,1
Opłata za 1 kWh energii elektrycznej	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0	145,1
Opłata miesięczna abonamentu RTV	30,0	36,0	36,0	36,0	36,0	120,0
Uszycie na miarę garnituru męskiego (bez kamizelki) z tkaniny wełnianej lub wełnopodobnej — robocizna	605,3	653,3	681,1	727,1	773,6	127,8
Naprawa klejonego obuwia męskiego (zelówki, fleki) cena usługi z materiałem	62,8	67,7	70,6	74,2	78,6	125,0
Ubranie bielizny domowej (z maglowaniem i wykończeniem) za 1 kg	14,0	16,1	16,8	17,3	18,3	131,1
Opłata dzienna za wyżywienie dziecka w przedszkolu	9,4	9,9	10,2	11,6	11,9	126,6
Bilet norm. na pociąg osob. II kl. na odległość 200 km	40,4	40,4	51,0	54,6	63,0	155,9
Bilet mies. prac. (autobusy, tramwaje) na wszystkie linie)	144,6	161,2	171,0	183,4	192,9	133,4
Bilet normalny za przejazd autobusem zwykłym	2,4	2,9	3,2	3,4	3,7	151,2

Źródło: Dane GUS.

wiły ponad 30% ogólnego wzrostu cen. Zakres stosowania administracyjnej kontroli cen w 1993 r. w porównaniu z poprzednim uległ pewnym modyfikacjom. Zmiany dotyczyły zakresu stosowania administracyjnych form ograniczania swobody podwyższania cen umownych przez jednostki gospodarki narodowej. Zmniejszono zakres przedmiotowy stosowania obowiązku informowania izb skarbwych o zamierzonych podwyżkach cen z możliwością odraczania przez izby skarbowe podwyżek cen na okres trzech miesięcy. Zastosowano instrument interwencji państwa w sferę ustalania cen umownych na okres trzech miesięcy w formie zakazu podwyższania niektórych cen dóbr i usług. Wprowadzenie tego instrumentu miało na celu zapobieżenie nieuzasadnionym podwyżkom cen dóbr i usług spowodowanym wprowadzeniem VAT. Podobnie jak w latach poprzednich obserwuje się szybki wzrost cen usług. Dynamikę cen wybranych usług przedstawia tabela 5.

Z danych tabeli wynika, że najbardziej wzrosły ceny usług ogrzewania mieszkań (o 86,7%) i opłaty za przejazdy kolejowe wzrosły (o 55,9%). W komunikacji miejskiej ceny biletów jednorazowych wzrosły o 55,1%, miesięcznych o 33,4%. Dostawa energii elektrycznej i gazu odpowiednio o 45,1% i 37,1%. Dalszemu wzrostowi o 35,4% uległy opłaty czynszowe za użytkowanie mieszkań w lokalach spółdzielczych.

Tab. 6. Kształtowanie się średnich cen skupu oraz cen targowiskowych produktów rolnych w latach 1992—1993

Mean purchase and market prices of agricultural products in 1992—1993

	Ceny produktów rolnych					
	grudzień 1992/grudzień 1993				grudzień 92=100	
	skup	targow.	skup	targow.	skup	targow.
Zboża (w tys. zł)	193,6	178,6[a]	233,1	192,2[a]	115,2	107,6
Ziemniaki (w tys. zł)	96,0	194,0	53,5	94,3	55,7	48,6
Żywiec wołowy (zł/kg)	9,396	8,130	15,547	16,420	165,9	202,2
Żywiec wieprzowy (zł/kg)	14,084	14,580	23,780	24,048	168,8	184,9
Mleko (zł/kg)	2,369	—	2,445	—	103,2	

a) żyta.

Źródło: Biuletyn Statystyczny GUS, Warszawa 1994, nr 1.

W latach 1990—1991 po relatywnym spadku cen produktów rolnych oraz wzroście w 1992 r. ceny produktów zbywanych przez rolników rosły szybciej niż ceny nabywanych przez nich dóbr produkcyjnych, inwestycyjnych i konsumpcyjnych. W 1993 r. nastąpiło odwrócenie sytuacji. Według szacunków indeks nożyc cen ukształtował się w 1993 r. na poziomie około 96%. Ceny skupu wzrosły o około 33%, zaś ceny dóbr nabywa-

nych przez rolników o 39%.[11] Kształtowanie się średnich cen skupu oraz cen targowiskowych produktów rolnych przedstawia tabela 6.

W 1993 roku nastąpił wysoki wzrost cen produktów roślinnych zwłaszcza zbóż. Niedobory pasz i niski poziom cen produktów zwierzęcych spowodowały nieopłacalność hodowli i doprowadziły do częściowej wyprzedaży stada podstawowego. Od połowy 1993 r. w efekcie większych zbiorów zbóż (o 17% w stosunku do roku 1992 i innych ziemiopłodów ceny produktów roślinnych stopniowo obniżyły się, znacznie wzrosły natomiast ceny produktów zwierzęcych, pod wpływem zmniejszonej podaży w wy-

Tab. 7. Kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych w pierwszym półroczu 1994 r.
Prices indexes of consumer goods and services in the first half of 1994

		Miesiąc						Średnio-miesięcznie
		I	II	III	IV	V	VI	
Ceny dóbr i usług konsumpcyjnych	a)	101,8	101,1	102,0	102,9	101,7	102,3	1,97
	b)	101,8	102,9	105,0	108,0	109,9	112,4	
Artykuły żywnościowe	a)	101,0	100,2	101,8	102,8	102,1	102,1	11,67
	b)	101,0	101,2	103,0	105,8	108,0	110,3	
Dobra trwałego użytku	a)	102,2	101,7	102,2	102,0	102,0	102,5	2,10
	b)	102,2	103,9	106,2	108,3	110,0	113,5	
Usługi konsumpcyjne	a)	102,6	102,0	101,8	104,3	101,1	102,5	2,38
	b)	102,6	104,6	106,5	111,0	112,1	115,1	

a) miesiąc poprzedni = 100, b) XII.1993 = 100.

Tab. 8. Kształtowanie się wskaźników cen produkcji sprzedanej przemysłu w pierwszym półroczu 1994 r.
Prices indexes of production sold in industry in the first half of 1994

		Miesiąc						Średnio-miesięcznie
		I	II	III	IV	V	VI	
Ceny produkcji sprzedanej przemysłu	a)	101,4	102,3	102,1	101,2	100,7	102,1	16,3
	b)	101,4	103,7	105,9	107,2	107,9	110,3	
Górnictwo i kopalnictwo	a)	102,2	103,1	100,3	98,2	99,8	101,4	0,83
	b)	102,2	105,4	105,7	103,8	103,6	105,0	
Produkcja	a)	101,3	101,8	102,3	101,7	101,2	101,5	1,63
	b)	101,3	103,1	105,5	107,3	108,6	110,2	
Zaopatrzenie w energię, gaz i wodę	a)	101,7	105,4	103,3	102,3	100,2	104,4	2,88
	b)	101,7	107,2	110,7	113,3	113,5	118,5	

a) miesiąc poprzedni = 100, b) XI.1993 = 100.

Źródła tabel: Dane GUS, Raporty o stanie finansowym państwa, Informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej.

[11] *Zmiany cen w gospodarce narodowej*, Warszawa 1993, s. 4.

niku wcześniejszego ograniczenia stada. Nastąpiła poprawa relacji opłacalności chowu zwierząt względem cen pasz, a także relacji cen produktów zwierzęcych do cen środków produkcji nabywanych przez rolników. Jednakże ceny produktów zbywanych przez rolników rosły wolniej niż ceny dóbr konsumpcyjnych, produkcyjnych i inwestycyjnych nabywanych przez rolników. Według szacunków GUS w efekcie niekorzystnego indeksu nożyc cen dochody realne rolników w 1993 r. obniżyły się o około 3—5% w porównaniu z rokiem 1992.

W I półroczu 1994 r. ceny dóbr i usług konsumpcyjnych wzrosły o 12,4%. Ceny usług wzrosły o 15,1%, dóbr trwałego użytku o 13,2%, w mniejszym stopniu wzrosły ceny napojów alkoholowych (o 10,8%) oraz produktów żywnościowych (o 10,3%).[12] Kształtowanie się wskaźników cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz wskaźników cen produkcji sprzedanej przemysłu w pierwszym półroczu roku 1994 zawierają tabele 7 i 8.

Z przedstawionych w tabelach danych wynika, że dynamika wzrostu cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz cen produkcji sprzedanej przemysłu w I półroczu 1994 roku w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego uległa obniżeniu. Ocenia się, że na około 2/3 ogólnego wzrostu cen w I półroczu 1994 r. wpłynęły podwyżki cen administrowanych oraz przeszacowanie środków trwałych i krocząca dewaluacja złotego. Niejednolitość tendencji wzrostu cen występująca w okresie pierwszych trzech miesięcy wynika z różnych terminów wprowadzania podwyżek cen gazu, energii elektrycznej itp. oraz rozłożenia w czasie skutków przeszacowania środków trwałych w latach 1993—1994. Relacja cen produkcji sprzedanej przemysłu do cen dóbr i usług konsumpcyjnych w okresie sześciu miesięcy roku jest bardzo zbliżona i wyraża się współczynnikiem 0,83—0,85. Porównanie tych dwóch rodzajów wskaźników cen obarczone jest pewną niedokładnością. Dobra i usługi zawierają między innymi grupę warzyw i owoców, a także usługi transportowe, komunalne, ochrony zdrowia, oświaty, ubezpieczenia itp. Ceny produkcji sprzedanej przemysłu są cenami producentów, natomiast ceny dóbr i usług konsumpcyjnych cenami nabywców środków konsumpcji. Jednakże porównanie takie może okazać się przydatne dla celów prognostycznych.

Punktem wyjścia dla prognozy cen na 1995 r. jest szacunek przewidywanego wykonania wskaźnika cen za 1994 r. W okresie grudnia 1993 r. do grudnia 1994 r. wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych szacowany jest na 26,2%, a średnioroczny wzrost cen w 1994 r. na 31,1%. W prognozie cen na 1995 r. założono: przeszacowanie wartości wszystkich środków trwałych według wskaźnika cen inwestycji w relacji wrzesień 1994 r. do września 1993 r. szacowanego na około 24%; utrzymanie

[12] *Raport o stanie finansowym państwa*, Warszawa 1994, s. 3.

mechanizmu kroczącej dewaluacji złotego; zmniejszenie stawki podatku importowego z 6% w 1994 r. do 5% w 1995 r.; utrzymanie stawek VAT od nośników energii w wysokości 7%. Przewiduje się, że w 1995 r. wzrost cen w I kw. kształtować się będzie na poziomie 2,1%, w II kw. 1,1%, w kw. III — 1,0%, w kw. IV — 1,08%. Średni poziom cen dóbr i usług konsumpcyjnych w 1995 r. będzie wyższy o 22,7% w porównaniu do 1944 r. Średnioroczny wskaźnik wzrostu cen produkcji sprzedanej przemysłu szacuje się na 19,5%, natomiast cen inwestycyjnych na 16,6%. Przy planowaniu wskaźników uwzględniono kształtowanie się w latach poprzednich relacji dynamiki cen produkcji przemysłowej do dynamiki cen dóbr i usług konsumpcyjnych oraz dynamiki cen inwestycyjnych do dynamiki cen produkcji przemysłowej.[13] Minister G. W. Kołodko na łamach „Polityki" podkreśla, że w gospodarce polskiej następuje stała poprawa. Wyraża się ona we wzroście produkcji i stopniowej poprawie warunków życia ludności. Szczególnie szybko wzrasta eksport, obniża się stopa bezrobocia w wyniku tworzenia nowych konkurencyjnych miejsc pracy.[14] Jednakże dotychczasowe tendencje wskazują na działanie czynnika rozwoju bazującego na wzroście intensywności pracy i modernizacji w kierunku technik pracooszczędnych. Wytłumaczyć to można wysokimi, relatywnie do wydajności, łącznymi kosztami pracy (obciążenia z tytułu wynagrodzeń osiągają 70%) oraz małym zróżnicowaniem poziomu wynagrodzeń pracowniczych w przypadku pracy prostej i wykwalifikowanej.

W roku 1994 poziom produkcji sprzedanej przemysłu ogółem był wyższy o 11,9% w stosunku do 1993 roku, przy czym przemysł przetwórczy wykazywał wyższą dynamikę wzrostu (13,3%). Przemysł wydobywczy po ujemnym wskaźniku w 1993 r. osiągnął wzrost poziomu produkcji sprzedanej o 6,1%. Nastąpiło duże zróżnicowanie dynamiki wzrostu pomiędzy sektorem państwowym i prywatnym. W sektorze państwowym produkcja wzrosła o 5%, w sektorze prywatnym natomiast o 22,7%.

Korzystne tendencje w zakresie wzrostu produkcji sprzedanej umożliwiają poprawę rentowności sprzedaży i sukcesywny wzrost wynagrodzeń. Przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w 1994 r. było wyższe w porównaniu z rokiem 1993 o 39,3%. W sferze budżetowej obserwuje się zdecydowanie niższy wzrost (29,2%). Obserwuje się wysoki wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych wynoszący 4,5% we wrześniu, 2,9% w październiku, 1,8% w listopadzie oraz 1,9% w grudniu. W 1994 r. przeciętny wzrost cen dóbr i usług konsumpcyjnych był wyższy o 32,2% w stosunku do 1993 r.[15] Kształtowanie się relacji średniego

---

[13] G. W. Kołodko, *Strategia dla Polski*, Warszawa 1994, s. 204—205.

[14] G. W. Kołodko, *Cztery warunki*, „Polityka" 1995, nr 9, s. 5.

[15] *Zmiany cen w gospodarce narodowej*, Warszawa 1994, s. 3.

Tab. 9. Kształtowanie się relacji średniego miesięcznego wynagrodzenia do cen wybranych dóbr i usług
The relation between mean monthly salary and the prices of selected goods and services

	VI.93	XII.93	Dynamika XII.93/ /VI.93 w %	V.94	Dynamika VI.94/ /XII.93 w %	Dynamika VI.94/ /VI.93 w %
Chleb mieszany zwykły — 0,8 kg	557	671	20,5	666	−0,7	19,6
Mąka pszenna „Poznańska" — 1 kg	459	587	27,9	604	2,9	31,6
Mięso wieprzowe — schab środkowy z kością — 1 kg	63	57	=9,5	59	3,5	−6,3
Kurczę patroszone — 1 kg	109	109	0	89	−18,3	−18,3
Szynka wieprzowa gotowana — 1 kg	36	34	=5,6	36	5,9	0
Kiełbasa zwyczajna — 1 kg	87	79	18,5	418	3,8	−5,7
Masło o zawartości 73% tłuszczu w w kostkach 259 g — 1 szt.	379	449	=9,2	82	−6,9	10,3
Ser twarogowy tłusty — 1 kg	106	132	24,5	124	−6,1	17,0
Cukier biały kryształ — 1 kg	333	443	33,0	447	0,9	34,3
Ziemniaki — 1 kg	1027	2462	139,7	2056	−16,5	100,2
Proszek do prania — op. 600 g	221	231	4,5	217	−6,1	−1,8
Etylina 94 — 1 l	351	424	20,8	409	−3,5	16,5
Najem mieszkania spółdzielczego — 1 m²						
Najem mieszkania kwaterunkowego — 1 m²	1275	1504	18,0	1313	−12,7	3,0
ogrzewanie — 1 m²	1417	1879	32,6	1968	4,7	38,9
Opłata za centralne	457	470	2,8	411	−12,6	−10,1
Opłata za dostawę ciepłej wody — dla 1 osoby	64	66	3,1	58	−12,1	−9,4
Opłata za energię elektryczną dla gospodarstw domowych — 1 kWh	3739	4216	12,8	3649	−13,4	−2,4

Źródło: Dane GUS.

miesięcznego wynagrodzenia do cen wybranych dóbr i usług zawiera tabela 10.

Z danych tabeli wynika, że za przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw w czerwcu 1994 roku można było nabyć więcej

niż w 1993 r., między innymi ziemniaków, cukru, mąki, chleba, masła, benzyny itp. Mniej natomiast można było kupić mięsa, drobiu, herbaty, kawy itp. Zmniejszyła się również siła nabywcza przeciętnego wynagrodzenia w odniesieniu do opłat za energię elektryczną i cieplną. Relacja przeciętnego wynagrodzenia do cen detalicznych wybranych dóbr i usług kształtowała się na najniższym poziomie w 1990 r Natomiast od 1991 r. ulega sukcesywnemu wzrostowi. Jednakże do 1989 r. spadła siła nabywcza wynagrodzeń w odniesieniu do energii elektrycznej i gazu, np. w 1989 r. za przeciętną płacę można było nabyć 20 475 kWh energii elektrycznej, natomiast w czerwcu 1994 r. tylko — 3 649 kWh.

W ostatnich miesiącach 1994 r. nastąpiło przyspieszenie wzrostu poziomu stopy inflacji spowodowane podwyżkami cen urzędowych oraz wzrostem cen żywności. W rolnictwie wystąpił spadek produkcji roślinnej o 19%, na który złożyły się skutki dotkliwej suszy, kilkuletniego re-

Tab. 10. Kształtowanie się wskaźników cen w latach 1990—1995
Price indexes in 1990—1995

		1990	1991	1992	1993	1994	1995*
Ceny dóbr i usług	a)	a) 685,8	170,3	143,0	135,3	132.2	122,7
konsumpcyjnych	b)	b) 349,3	160,4	144,3	137,6	129,5	116,9
Ceny produkcji	a)	a) 722,4	148,1	128,5	131,9	126,2	119,5
przemysłowej	b)	b) 292,9	135,7	132,2	137,0	127,4	115,5
Ceny inwestycji	a)	a) 681,0	140,0	120,5	123,0	123,6	116,6

Źródło: Dane GUS.
a) rok poprzedni = 100
b) XII br./XII ub.r. = 100
* prognoza.

gresu w zużyciu środków agrotechnicznych oraz znacznego ograniczenia areału upraw. Produkcja zwierzęca w I półroczu oparta o zbiory 1993 r. oraz w części bazująca na paszach przemysłowych, również z importu, nieznacznie wzrosła (3%). Łącznie spadek produkcji w rolnictwie szacuje się na około 10%, co w porównaniu z 1990 r. oznacza spadek o 27%. Produkcja w rolnictwie z uwagi na niską koncentrację kapitału oraz środków technicznych jest wrażliwa na wahania klimatyczne i rynkowe. Spadek zbiorów w 1994 r. wpłynie na zmniejszenie produkcji zwierzęcej w 1995 r. Głównym czynnikiem wzrostu cen, oprócz zdarzeń losowych, np. suszy, są podwyżki cen urzędowych, w tym szczególnie cen energii elektrycznej, których wzrost w 1994 r. wynosi 37,4% gazu, 30,3%, c.o. i ciepłej wody 65,9%, przejazdów i transportu 38,3%. Podwyżki cen tej grupy usług wywierają duży wpływ na oczekiwania inflacyjne i wysokość cen innych dóbr konsumpcyjnych. Ceny żywności wzrosły o 33%, ceny

towarów nieżywnościowych o 31,4%, zaś ceny usług o 32,5%. Ceny produkcji przemysłowej wzrosły w sierpniu o 2,4%, we wrześniu o 3,3%, w październiku o 3,7%, w listopadzie o 1,9%, zaś w grudniu o 1,3%.[16]

W 1994 r. nastąpił 25,2% wzrost cen przemysłu. Świadczy to z jednej strony o dużej wrażliwości cen przemysłu na zmiany cen urzędowych. Z drugiej strony zaś o zaistnieniu sytuacji akceptacji wzrostu cen w okresie nasilającego się wzrostu produkcji i popytu na dobra zaopatrzeniowe. Utrzymująca się wysoka stopa inflacji spowodowana jest między innymi polityką ochrony rynku krajowego, wyznaczaniem określonego poziomu stopy procentowej przez NBP, polityką podatkową i pieniężną o krótkookresowych, doraźnych celach, obniżeniem poziomu produkcji rolnej, urzędowymi regulacjami cen i taryf, słabością rynku kapitałowego itp. Trudna sytuacja finansowa powoduje, że przedsięwzięcia przedsiębiorstw wyrażają się nie wzrostem obrotów, lecz podwyżkami cen. Szacunki wskazują, że w 1995 r. wskaźnik wzrostu średniorocznego poziomu cen dóbr i usług konsumpcyjnych kształtował się będzie w granicach 27%, zaś wskaźnik wzrostu cen w porównaniu grudzień 1995 do grudnia 1994 wyniesie około 22%.[17] Kształtowanie się wskaźników cen w latach 1990—1995 zawiera tabela 10.

Od 1990 r. rozpoczęto proces transformacji systemowej w kierunku gospodarki rynkowej. W zakresie cen wiązało się to z liberalizacją zasad ich ustalania i kształtowania. W początkowym okresie wprowadzania gospodarki rynkowej obserwuje się wystąpienie wysokiej stopy inflacji, spowodowanej dostosowywaniem się cen do rzeczywistych relacji podażowo-popytowych. W kolejnych latach obserwuje się sukcesywne zmniejszanie skali inflacji. Obniżanie stopy inflacji następowało stopniowo. Szczególnym utrudnieniem była konieczność poprawy struktury cen w kierunku dostosowania ich do faktycznie ponoszonych kosztów produkcji i rozwoju. Dotyczy to zwłaszcza grupy paliw i energii, a także wysoko dotowanych usług komunalnych, takich jak czynsze kwaterunkowe, centralne ogrzewanie, ciepła woda itp. W tych dziedzinach ceny rosły w tempie szybszym niż ceny pozostałych dóbr i usług. W miarę postępowania procesu urealniania cen dynamika ich wzrostu obniża się. Kolejnym istotnym ograniczeniem w obniżaniu stopy inflacji było zredukowanie wielkości dotacji przedsiębiorstw. Na przestrzeni lat 1990—1995 ich udział w wydatkach budżetu państwa uległ zmniejszeniu z 28,6% w 1990 r. do 3,5% w 1995 r. W zakresie urealnienia cen na przestrzeni lat 90. został dokonany olbrzymi postęp w kierunku dostosowania ich do kosztów pro-

---

[16] *Informacja o sytuacji gospodarczej kraju, GUS,* Warszawa 1994, s. 5—6.
[17] *Biuletyn Statystyczny GUS,* Warszawa 1994, nr 11, s. 102—103.

dukcji i warunków rynkowych. Stwarza to realne podstawy do wnioskowania, iż w najbliższych latach należy oczekiwać stałego postępu w obniżaniu stopy inflacji.

ZAKOŃCZENIE

Wysoka stopa inflacji wywiera negatywny wpływ na mechanizm cen, wzrost gospodarczy, zatrudnienie itp. Utrudnia podmiotom gospodarczym rozróżnienie między zmianami ogólnego poziomu cen oraz cen względnych. Przyczynia się do zwiększenia niepewności w gospodarce, podnoszenia realnych stóp procentowych, zachęcania do osiągania zysków krótkookresowych kosztem długookresowych itp. Mechanizm regulacji w gospodarce staje się mniej sprawny i prowadzi do suboptymalnego wykorzystania zasobów. Wzrost niepewności dotyczący przyszłych realnych dochodów i może wywołać spadek konsumpcji, jednocześnie może ulec obniżeniu stopa inwestycji, gdyż zwiększenie ryzyka dotyczące zarówno przyszłych dochodów, jak i stóp procentowych obniża bodźce do ich podejmowania. Jeżeli inflacja w danym kraju jest wyższa niż za granicą, to *ceteris paribus* rodzimi producenci odczuwają spadek konkurencyjności zarówno na rynku wewnętrznym, jak i zagranicznym, co powoduje ubytek produkcji i miejsc pracy.

Kontynuacja przekształceń systemowych i strukturalnych oraz polityki stabilizacyjnej nie może dokonywać się przy ograniczaniu procesów inflacji cenowej w zbyt dużej skali. Wydaje się, że sprowadzenie stopy inflacji do około 2% miesięcznie przy równoczesnym podtrzymaniu tendencji do kształtowania się cen oczyszczających rynek jest wystarczający w obecnej fazie przezwyciężania inflacji. W innym bowiem przypadku, np. gdy celem będzie osiągnięcie stopy inflacji cenowej w wysokości mniej niż 1% miesięcznie polityka musi być zdecydowanie bardziej restrykcyjna, co może przyczynić się do destrukcji w sferze realnej. Ożywienie gospodarcze winno być stymulowane głównie przez pobudzanie inwestycji. Inwestycje bowiem mogą przyczynić się do rzeczywistych przekształceń strukturalnych o charakterze antyinflacyjnym.

Z przeprowadzonej oceny sytuacji gospodarczej kraju w 1994 r. przez CUP wynika, że w większości dziedzin gospodarki obserwuje się wysoki poziom aktywności. Produkt krajowy brutto zwiększył się o 5% wobec 3,8% w 1993 r. i 2,6% w 1992 r. Ożywienie nastąpiło w przemyśle, produkcja zwiększyła się o 11,9%, podczas gdy w 1993 r. o 6,2%, w portu osiągnęły 17 mld USD, natomiast wpłaty za import wyniosły 17,8 mld USD i były o 12% większe. Jednocześnie zmniejszył się udział dóbr konsumpcyjnych i inwestycyjnych na korzyść zaopatrzeniowych. Wyższa dynamika eksportu niż importu wpłynęła na zmniej-

szenie ujemnego salda obrotów towarowych (836 mln USD wobec 2293 mln USD w 1993 r.). Przedstawione zmiany jakościowe wpłynęły na wzrost popytu inwestycyjnego. Nakłady inwestycyjne zwiększyły się o 6%. W ciągu 1994 r. inwestorzy zagraniczni ulokowali w Polsce 1,3 mld USD, a od 1990 r. 4,3 mld USD. Wzrasta aktywność sektora prywatnego. W 1994 r. nastąpił wzrost podmiotów do 1,9 mln zakładów, tj. o 4,5% więcej niż w 1993 r. Wzrost liczby zakładów dotyczył jednostek zajmujących się handlem i usługami. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego zwiększyła się o 30%. Wzrosła do 4,8 tys. liczba przedsiębiorstw państwowych objętych przekształceniami własnościowymi, stanowiąc około 55% ogólnej ich liczby. W porównaniu z 1993 r. produkcja przemysłu prywatnego była wyższa o około 23% w cenach stałych, a jej udział w produkcji przemysłowej w cenach bieżących wzrósł do około 38%.[18]

Z przedstawionych danych wynika, że w gospodarce naszego kraju nastąpiły korzystne zmiany jakościowe. Olbrzymi postęp dokonał się również w zakresie urealniania cen oraz dostosowania ich do kosztów produkcji i warunków rynkowych. Poziom ich i relacje w miarę możliwości kształtowane są przez rynek. Liberalizacja cen osiągnęła w Polsce najwyższy poziom wśród krajów postsocjalistycznych. Jednakże możliwość kształtowania cen przez przedsiębiorstwa państwowe nie oznacza, że korzystają one z niej, aby dochodzić do cen równowagi rynkowej. Jeżeli przedsiębiorstwo nie jest zmuszone do maksymalizacji zysku lub też nie jest nim zainteresowane, wówczas poprzestaje na zadowalającym zysku nie osiągając ceny równowagi rynkowej.[19] Zastępowanie własności państwowej prywatną własnością środków produkcji wzmacnia motywację zyskiem. Prywatne przedsiębiorstwa bardziej niż państwowe czy spółdzielcze dążą do maksymalizacji zysku. W miarę postępu w prywatyzacji gospodarki należy oczekiwać występowania cen wolnych nie niższych od cen równowagi rynkowej. Można oczekiwać, że stosowanie popytowo-podażowej podstawy kształtowania cen przyczyni się do przywracania równowagi rynkowej w gospodarce.

SUMMARY

The paper presents the problem of the formation of prices in the conditions of passing to market economy, where the solution of the problem of inflation has qualitatively a different character than in the centralized economy of the directive type. The differences concern the methods of influencing inflation. The market

[18] T. Chrościcki, *Wstępna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej w 1994 r.*, „Gospodarka Narodowa" 1995, s. 2—3, s. 31.

[19] Wł. B. Sztyber, *Podstawy kształtowania cen w wybranych krajach*, Warszawa 1990, s. 235.

economy makes use of indirect means of influencing the formation of prices. The latter in the transformation of market economy are characterized by a high degree of liberalization. The progressing liberalization process includes not only the smaller share of goods and services with official prices but also evolution of the applied instruments limiting the growth of agreed prices.

The policy of a limited influence of the state on the formation of prices is realized by means of the methods of decreeing them directly (official prices) or through administrative forms limiting the freedom of fixing agreed prices. The great majority is made up of free prices which are created freely on the basis of economic calculations using the method of the relation between the demand and the supply. It is experted that in 1995 the state will still have a direct control over some prices having a strategic importance for the economy, households and the state's budget. At present, the proportion of the official prices in the total market turnover is estimated at about 14%, while in the supply turnover at 3%. Maintaining the control over the prices is recommended first of all in the areas where the market mechanism is weak. Therefore, this refers to the subjects taking advantage of their monopolistic situation. A duty to inform the revenue office about the intended increase in prices is used as an instrument counteracting excessive growth of agreed prices.

The process of system transformation towards market economy is connected with liberalization of the principles guiding the settlement and formation of prices. At the initial stage of market economy one observes a high inflation rate resulting from the adjustment of the prices to the existing relations between demand and supply. Successive decrease of the inflation rate is observed in the following years. One observes a better structure of prices towards their adjustment to the actual expenses borne in production and development. Together with the process of making the prices more real, the dynamics of their increase lowers, for example the prices of consumer goods in 1991 as compared with the previous years increased by about 60.3%; in 1992 by 61.3 as compared with 1991, in 1993 by 38% as compared with the previous years; in 1994 the increase in prices of consumer goods was 27%. Within the years 1990—1994 a huge progress was made in the sphere of making the prices real towards their adjustment to the costs of production and market conditions. This creates real basis to conclude that in the nearest future we will observe a constant progress in the decrease of the inflation rate.